

IZBOR LJUBAVNOG PARTNERA: POLNE RAZLIKE U PROCENI POŽELJNOSTI OSOBI NA POTENCIJALNOG PARTNERA

Objavljeno u: *Pedagoška stvarnost*, Vol. 49 (2003), No. 1-2, pp. 83-103.

Autori:

Bojan Todosijević

Adresa za prepisku: Bojan Todosijević, 31. Nova 4, 24214 Tavankut.

Elektronska pošta: tavankut@eunet.yu.

Snežana Ljubinković, Škola za učenike sa oštećenim sluhom, Subotica, Jugoslavija.

Aleksandra Arančić, Centar za socijalni rad, Subotica, Jugoslavija.

Rezultati istraživanja u različitim kulturama pokazuju znatnu univerzalnost polnih razlika u kriterijumima za izbor partnera. Muškarci veći relativni značaj pridaju fizičkoj privlačnosti potencijalne partnerke, dok žene veću pažnju poklanjaju partnerovoj sposobnosti da obezbedi potrebne resurse. Ova empirijska generalizacija se interpretira prvenstveno sa dva teorijska stanovišta: sociobiološkog i socio-strukturalnog. U ovom istraživanju su proverene hipoteze izvedene na osnovu ta dva teorijska pristupa, na uzorku od 127 ispitanika, mahom adolescentnog uzrasta. Ispitanici su imali zadatak da procene poželjnost svake od 60 zadatih osobina i karakteristika potencijalnog partnera. Rezultati su u skladu sa nalazima dobijenim u drugim kulturama, i ukazuju prvenstveno na *sličnost* polova. Međutim, razlike koje su statistički značajne idu u prilog sociobiološkoj interpretaciji. Viši socijalno-ekonomski status žena je u pozitivnoj korelaciji sa procenjenom poželjnošću partnerovog statusa, nasuprot socio-strukturalnim teorijama.

Ključne reči: izbor partnera, sociobiologija, privlačnost, polne razlike.

IZBOR LJUBAVNOG PARTNERA: POLNE RAZLIKE U PROCENI POŽELJNOSTI OSOBI NA POTENCIJALNOG PARTNERA *

UVOD I PROBLEM

Problem kojem je ovo istraživanje posvećeno jesu razlike između polova u tome koje se osobine kod potencijalnog ljubavnog partnera doživljavaju kao privlačne. Iako područje polnih razlika obiluje suprotstavljenim teorijama i protivrečnim nalazima, postoje detalji u vezi kojih su glasovi u glavnom unisoni. Jedan od najčešće ponovljenih nalaza je da pri izboru partnera, žene više uzimaju u obzir partnerovu mogućnost i sposobnost kontrole nad resursima - socijalnim, ekonomskim, psihološkim - i njegovu spremnost da deli te resurse, dok muškarci veći relativni značaj pridaju fizičkom izgledu, tj., fizičkoj atraktivnosti partnerke (vidi Buss, 1998, 1989, Hooks i Green, 1993, Townsend i Levy, 1990). Žene su, dakle, *relativno* sklonije da kao poželjne partnere opaze muškarce koji kontrolišu resurse, dok muškarci kao poželjne opažaju mlade i fizički atraktivnije potencijalne partnerke. Ovde je važno napomenuti da se tu radi o relativnim razlikama: i muškarci i žene pridaju značaja i izgledu i društveno-materijalnom statusu potencijalnih partnera, ali se razlikuju u pridavanju relativnog značaja pojedinim karakteristikama (Buss, 1987).

Ovakvi rezultati dobijeni su u različitim kulturama. David Buss, na primer, je došao do takvog zaključka nakon analize polnih razlika u 37 različitim kulturama na šest kontinenata (1989, Buss i Barnes, 1990). Takođe, konzistentni nalazi su dobijeni uz primenu različitih metodoloških pristupa (Feingold, 1990). Na primer, analize sadržine oglasa kojim se traže partneri pokazuju da muškarci kao svoje pozitivne osobine u glavnom ističu materijalnu obezbeđenost, a od partnerki očekuju (a one u svojim oglasima to i nude) da budu fizički atraktivne i (relativno) mlade (na primer, u Sjedinjenim američkim državama, Wiederman, 1993, Smith, Waldorf i Trembath, 1990; u Velikoj Britaniji, Greenlees i McGrew, 1994; u Nemačkoj, Borkenau, 1993).

Slični rezultati su dobijeni i na osnovu podataka od agencija za nalaženje partnera, zatim na osnovu analize roditeljskih poruka upućenih deci (Prather, 1990), metodom posmatranja aktuelnog ponašanja (na primer, poređenje statusa i izgleda novovenčanih bračnih partnera (Kalmijn, 1994), kao i antropološkim studijama običaja i vrednosti u raznim kulturama (e.g., Jones, 1995). Relativno česta tehnika su i liste najvažnijih karakteristika potencijalnih partnera, bilo otvorenog tipa, bilo zatvorenog tipa (na primer, Buss i Barnes, 1986, Buss, 1989, Townsend, 1989, Wiederman i Allgeier, 1992), što je tehnika korištena i u ovom radu.

* Ranija verzija rada je prikazana na X kongresu psihologa Jugoslavije, u Petrovcu, Septembra 1997. godine.

Koliko je impresivna konzistentnost nalaza u prilog empirijske generalizacije o polnim razlikama u preferiranim osobinama ljubavnog partnera, toliko je impresivan i nesklad u teorijskim interpretacijama te empirijske generalizacije. Moguće je razlikovati dva, u novijoj literaturi najeksploatisanija, generalna teorijska pristupa objašnjenju polnih razlika u preferiranim osobinama partnera: socio-strukturalni i evolucionini, odnosno sociobiološki (Jackson, 1992, Wiederman i Allgeier, 1992, Kalmijn, 1990).

KRITERIJUMI ZA IZBOR PARTNERA - SOCIO-STRUKTURALNA OBJAŠNENJA

U okviru socio-strukturalnog generalnog pristupa moguće je razlikovati više teorijskih orijentacija, kao i specifičnih teorija užeg obima. Tu se mogu klasifikovati marksistička objašnjenja, koja uzrok polnim razlikama vide u interakciji klasne i polne nejednakosti. Slična su, a često i podudarna, feministička objašnjenja, koja vide muško-ženske odnose kao odnose moći i dominacije koji priozilaze iz društvene strukture, kao i iz patrijarhalne ideologije (Armstrong i Armstrong, 1985, Fox, 1988). Srodna je i teorija o strukturalnoj nemoći (*structural powerlessness*), prema kojoj žene ističu važnost ekonomske osiguranosti potencijalnog partnera usled svog podređenog položaja u ekonomskoj i socijalnoj strukturi (cf. Weiderman i Allgeier, 1992)¹. Na taj način je, na primer, moguće interpretirati nalaze longitudinalne studije Eldera (1969), koji je našao značajne pozitivne korelacije između fizičke atraktivnosti supruge i okupacionog statusa muža, kako na uzorcima srednje tako i radničke klase. Drugim rečima, bolje stojeći muškarci se žene fizički privlačnijim ženama.

Socio-kulturne interpretacije su takodje u skladu sa teorijom o socijalnoj razmeni, kao opštoj teoriji o socijalnim odnosima (Cook, 1991). Pojednostavljeno, ovo objašnjenje kaže da se izbor partnera bazira na razmeni vrednosti koje se cene na 'tržištu' potencijalnih partnera, a to su status kod muškarca, i izgled kod žena (cf. Hamermesh i Biddle, 1994, Elder, 1969). Iz ove perspektive, međutim, nije sasvim jasno *zašto* se različite osobine naročito vrednuju od muškaraca odnosno žena. Kako bilo, osnovna hipoteza koja se može izvesti iz teorije o strukturalnoj nemoći nije kontroverzna, i glasi: sa poboljšanjem sopstvenog socijalno-ekonomskog položaja žene pridaju manji značaj statusu potencijalnog partnera (cf. Weiderman i Allgeier, 1992).

KRITERIJUMI ZA IZBOR PARTNERA - SOCIOBIOLOŠKA PERSPEKTIVA

Specifičnu prednost evolucionog pristupa objašnjenju različitih oblika (socijalnog) ponašanja pristalice te orijentacije vide u razlikovanju proksimalnih i krajnjih ili terminalnih objašnjenja/uzroka (e.g., Alcock, 1975; Gladue, 1992). Evolucionini pristup, prema ovom viđenju, dozvoljava integraciju

¹Weiderman i Allgeier (1992) su, međutim, našli da žene sa višim potencijalnim prihodom kao važnije rangiraju sposobnost zarade budućeg partnera, *nasuprot* hipotetzi strukturalne nemoći. (takodje i Townsend, 1989).

proksimalnih, tj. prostorno i vremenski neposrednih uzroka neke pojave ili faktora koji na nju utiču, i terminalnih uzroka, čije se dejstvo ispoljava u evolucionoj vremenskoj perspektivi. Proksimalni faktori bi, recimo, bili odgovorni za razlike u vrednovanju fizičke snage muškarca-potencijalnog partnera, u industrijskim i predindustrijskim kulturama. Sa evolucione tačke gledišta, značaj fizičke snage u predindustrijskim, i finansijske perspektive u industrijskim društvima, ima zajedničko terminalno objašnjenje: veća verovatnoća opstanka potomstva, tj., diferencijalna replikacija gena.

Dakle, neo-evolucionističke teorije, a posebno sociobiološki pristup, pokušavaju da daju upravo objašnjenje *zašto* se muškarci i žene *razlikuju* u vrednovanju baš karakteristika socijalnog statusa i fizičkog izgleda potencijalnih partnera. Zajedničko za neo-evolucionarna objašnjenja je viđenje polno različitih strategija u izboru partnera kao rezultata polno specifičnih evolucionih pritisaka. Različiti reproduktivni rizici i pogodnosti za muškarce i žene su rezultirali, putem prirodne selekcije, različitim specifičnim tendencijama u izboru partnera i seksualnosti uopšte.

U okviru evolucionističkih i neo-evolucionističkih teorija postoje različita objašnjenja i neslaganja u vezi pojedinih detalja u pogledu terminalnih uzroka polnih razlika u kriterijumima izbora partnera. Ovde se neće ulaziti u sve te nijanse, nego će se pažnja usmeriti na verovatno najrazrađeniju teoriju izloženu od Bussa (1987, 1994).

Sociobiološka teorija polnih razlika u kriterijumima izbora partnera ima, naravno, svoju istoriju. Ona počinje Darwinovim (1871) pokušajem da objasni polni dimorfizam upošte. Njegova teorija prirodne selekcije je mogla objasniti mnoge polne razlike, ali se pokazala nedovoljna kao jedino objašnjenje. Posebno kada je reč o ekstremnim slučajevima polnog dimorfizma, gde pojedine polno specifične karakteristike naizgled *umanjuju* adaptivnu sposobnost organizma. Na primer, posebno upadljivo i sjajno perje mužjaka pojedinih vrsta ptica može privući pažnju predatora. U svrhu objašnjenja takvih fenomena, Darwin je razvio koncept *polne* ili *seksualne selekcije*. Do polne selekcije dolazi kada jedinke istog pola sa određenim karakteristikama (npr. šareni rep, raskošna griva) imaju srazmerno bolji reproduktivni uspeh nego jedinke bez tih karakteristika, usled lakšeg pristupa jedinkama suprotnog pola. Seksualna selekcija se odvija putem dva mehanizma. Jedan je *intraseksualna selekcija*, i odnosi se na "kompeticiju između jedinki istog pola (tipično mužjaka) za pristup jedinkama suprotnog pola (tipično ženke)" (Buss, 1987, str. 337). Drugi mehanizam je *interseksualna selekcija*, i zasniva se na specifičnim preferencijama jednog pola glede pojedinih karakteristika suprotnog pola. Dakle, ako koke preferiraju 'šareniji rep', u evolucionim vremenu petlovi skromnog repa nemaju mnogo šanse. Ovaj mehanizam je Darwin krstio kao 'ženski izbor', jer u većini vrsta ženke su 'izbirljivije' glede seksualnih partnera.

Iako Darwinova teorija polne selekcije kao jednog od mehanizama održanja polnog dimorfizma stoji, ona ne omogućava razumevanje *porekla* preferencija za određene osobine. Ona, na primer, može (delimično) objasniti izraženiju težnju muškaraca ka socijalnoj dominaciji kao izrazu intraseksualne kompeticije, ali ne i terminalne uzroke razvoja ženskih preferencije za tu osobinu.

Logičan odgovor je da mora postojati nekakva selektivna prednost usled ne samo posedovanja preferiranih karakteristika (koja je očigledna), nego i prednost usled posedovanja takvih *preferencija*. Fisher (1930) je početkom prošlog veka razvio tzv. teoriju ‘odbegle selekcije’ (runaway selection),² po kojoj je prednost posedovanja polno specifičnih preferencija u tome što majke koje su izabrale partnere sa osobinama koje ženke *generalno* preferiraju imaju ‘seksi sinove’. Seksi sinovi bivaju u sledećoj generaciji reproduktivno uspešniji, što daje takvim majčinskim preferencijama evolucionu smisao (tj. uspešnija diferencijalna reprodukcija majčinih gena). Međutim, Fisherova teorija je ipak nedovoljna da objasni poreklo konsenzusa među ženkama u pogledu preferiranih osobina (putem ‘odbegle selekcije’ *bilo koja* osobina bi mogla biti selekcionisana) (cf. Buss, 1987).

Triversova (1972) teorija roditeljskog investiranja upravo specifikuje funkcionalni značaj preferiranih osobina, i time donekle razjašnjava poreklo preferencija. Prema ovom viđenju, osnova seksualne selekcije jesu razlike u roditeljskom investiranju dvaju polova u svoje potomstvo. Pri tome, roditeljsko ulaganje je definisano kao “svako ulaganje od strane roditelja u pojedinog potomka koje povećava šanse za opstanak tog potomka (a time i reproduktivnu uspešnost) na štetu roditeljeve mogućnosti da investira u druge potomke” (Trivers, 1972, str. 139). Roditeljsko ulaganje podrazumeva niz faktora kao što su hrana, zaštita, vreme, energija, i drugi resursi. Pošto su resursi ograničeni, veće šanse za opstanak imaju jedinke (roditelji) koje mudro investiraju.

Kod većine vrsta polovi se obično razlikuju u inicijalnom investiranju. U slučaju *homo sapiens*, ulog muške strane može da se svede na trivijalnih nekoliko minuta, dok se kod žena radi o inicijalnih devet meseci “substantivnog ulaganja u vremenu, energiji, i sprečenim alternativama” (Buss, 1987, str. 339).³ Zbog tako velike razlike u inicijalnim ulaganju, prekid ulaganja nakon porođaja ima mnogo veću cenu za ženski pol. Prema Triversu, što određeni pol manje ulaže u potomstvo, to će intraseksualna kompeticija za što veći broj partnera biti izraženija u okviru tog pola. Suprotno važi za pol koji više ulaže u potomstvo. Time se objašnjava sklonost mužjaka ‘promiskuitetnom’ ponašanju kod mnogih vrsta, kao i veća ‘izbirljivost’ u pogledu potencijalnih partnera, od strane ženki. Na taj način polne razlike u roditeljskom ulaganju vode seksualnoj selekciji u obliku intraseksualne kompeticije kod pola koji manje ulaže, i interseksualnom izboru kod pola koji više ulaže (Buss, 1987).

Na osnovu navedenih evolucionih teorija Buss (1987, 1989) izvodi niz predikcija o polnim razlikama u kriterijumima za izbor partnera kod ljudi. Muškarci, za razliku od mužjaka mnogih drugih vrsta, ipak često značajno ulažu u sopstveno potomstvo. Pošto je broj potomaka koje jedna žena može

² Ime dolazi usled tendencije da se preferirane osobine razvijaju ka ekstremu, sve dok se pritisak interseksualne selekcije ne izjednači sa suprotnim evolucionim vektorom (recimo privlačenje predatora) (cf. Buss, 1987).

³ Radikalno suprotan je slučaj mužjaka bogomoljke, koji bukvalno ulaže celog sebe.

podići ograničen, evoluciono su favorizovane one žene koje su u stanju obezbediti maksimalne resurse za investiranje u svakog potomka. Ti resursi su, dakle, direktno povezani sa opstankom potomstva, tj., replikacijom gena. Jedan od načina da se osiguraju potrebni resursi jeste izbor partnera koji je sposoban i voljan za substantivna ulaganja u *zajedničko* potomstvo (evolucija naravno ne bi favorizovala muškarce koji bi konzistentno ulagali u tuđe potomstvo). Stoga, zaključuje Buss, ženski kriterijumi za izbor partnera treba da se baziraju na znacima koji ukazuju na kontrolu, ili potencijalnu kontrolu nad resursima (zavisno od kulture, mogu se odnositi na veštinu u lovu, prihod, obrazovanje, okupacioni i socijalni status, socijalni kapital), kao i s time povezane karakteristike ličnosti - marljivost, ambicioznost, dominantnost.

Osnovno ograničenje za reproduktivni uspeh muškaraca nije toliko u resursima za opstanak potomstva, koliko u dostupnosti “reproduktivno sposobnih ženki” (Buss, 1987, str. 340). S obzirom da se radi o polu sa minimalnim inicijalnim ulaganjem, evoluciono logika ukazuje da se najbolja strategija sastoji u kopulaciji sa što većim brojem pripadnica suprotnog pola. Međutim, ista logika ukazuje da je indiskriminativni pristup u pogledu reproduktivne sposobnosti partnerki manje uspešan nego usmeravanje na one sa najvećom *reproduktivnom vrednošću*.⁴ Pošto je ženska reproduktivna sposobnost usko vezana uz uzrast i zdravlje, te karakteristike bi morale biti među najvažnijim kriterijumima koje muškarci uzimaju u obzir. Kako je uzrast i zdravlje teško direktno oceniti, sledi da su “muške preferencije za partnerke i standardi ženske lepote morali evoluirati tako da odražavaju fizičke i bihevioralne znake koji signaliziraju žensku reproduktivnu sposobnost. [...] Fizički izgled verovatno obezbeđuje najsnažniji skup takvih znakova, a oni uključuju osobine kao što su čista, glatka, i neoštećena koža, sjajna kosa, beli zubi, bistre oči, i pune usne” (Buss, 1987, str. 341, za detaljniji prikaz vidi Symons, 1979, 1995).

Treća hipoteza koju Buss izvodi je da se vrednost muškaraca na ‘tržištu’ potencijalnih partnera bazira na nekim drugim karakteristikama, zato što muškarci i žene imaju različite kriterijume za izbor partnera. Osnovni ishod u monogamnim kulturama je da su muškarci koji kontrolišu resurse oženjeni za fizički atraktivnije žene, kao i da je *hiperginija* (udavanje za muževe višeg socijalnog statusa) izraženija kod fizički atraktivnijih žena. Međutim ova hipoteza je manje relevantna za ovaj rad.

Buss (1987, 1994, Buss i Barnes, 1990) navodi rezultate niza studija koje potvrđuju tri navedene hipoteze. Na primer, Thiessen i Ross (1990) su upitničkom metodom na uzorku studenata

⁴ Reproductivna vrednost je definisana kao “dugoročna verovatnoća reprodukcije”, i razlikuje se od fertiliteta (Buss, 1987, str. 341), koji se smatra da je od primarne važnosti za izbor privremene tj., kratkoročne seksualne partnerke. Distinkcija je važna jer vodi različitim predikcijama, recimo, pri proceni atraktivnosti za kratkotrajne odnosno dugorične odnose. U prvom slučaju, najprivlačnije bi bile žene u ranim dvadesetim godinama, dok u drugom nekoliko godina mlađe (cf. Buss, 1987).

utvrdili da su žene više zainteresovane za uspeh svog partnera nego za sopstveni uspeh, te da su selektivnije u izboru partnera. Muškarci su se pokazali skloniji poligamiji i kompeticiji sa drugim muškarcima (intraseksualna kompeticija).

Međutim, sociobiološke hipoteze je teško *dokazati* akumulacijom empirijskih podataka. Činjenica je da se višestruko potvrđene empirijske generalizacije o polnim razlikama u kriterijumima za izbor partnera mogu interpretirati i sa drugih teorijskih stanovišta. Za socio-strukturalne ili konstruktivističke teorije polne razlike nisu rezultat polno specifičnih evolucionih pritisaka i pogodnosti, nego proizvod društvene nejednakosti, patrijarhalne kulture ili ideologije. Zastupnici obaju gledišta koriste nekoliko tipičnih argumenata u toj debati.

Protiv sociobiološke teze navode se prvenstveno brojni podaci o podređenom ekonomskom i socijalnom položaju žena. Usled takvog položaja, na žene je veći egzistencijalni pritisak da izbor partnera koriste u svrhu socijalne mobilnosti. Na sličan način se mogu interpretirati i nalazi da tokom poslednjih decenija, sa većom ekonomskom jednakošću među polovima, *raste* i zahtevnost žena u pogledu fizičkog izgleda i privlačnosti partnera (Holter, 1990). Tome u prilog indirektno govori i procvat industrije muške kozmetike i modne industrije uopšte tokom poslednjih decenija.

Protiv sociobiološke teze se mogu interpretirati i studije koje nalaze značajnu ulogu faktora socijalizacije u formiranju partnerskih preferencija. Na primer, analiza ranih roditeljskih poruka pokazuje da se od devojčica očekuje da budu 'lepe i slatke', a dečaci sposobni i uspešni (na primer, Prather, 1990). Ulogu socijalno-kulturnih faktora naglašavaju i mišljenja da je definicija fizički privlačne, lepe osobe zapravo socijalna konstrukcija, a ne dekontekstualizovana, apstraktna i objektivna kategorija (e.g., Fallon, 1990).⁵ Drugi istraživači ističu interakciju osobina ličnosti i kriterijuma koji se koriste pri proceni potencijalnih partnera (na primer, Snyder i Simpson, 1984, Shaffer i Bazzini, 1997).

Na razne načine navedene studije relativizuju značaj sociobiološkog objašnjenja i ističu ulogu socijalnog učenja, ekonomske strukture, te kulture i tradicije. Za samu sociobiološku teoriju fundamentalniji su, recimo, pojedini nalazi da procenjena fizička privlačnost opšte *nije* u korelaciji sa fizičkim zdravljem. Kalick sa saradnicima (1998), na primer, ne samo da nije našao povezanost između facijalne atraktivnosti i fizičkog zdravlja (za oba pola), nego se ispostavilo da fizička atraktivnost otežava ispravnu procenu opšteg zdravlja. Atraktivnije osobe se *neopravdano opažaju* kao zdravije, tako da ukoliko se statistički kontroliše atraktivnost stimulus-osobe, opšte zdravlje se relativno tačno opaža.⁶

⁵ Možda bi se drugačiji utisak dobio ako bi se uporedile Miloska Venera i Rodenove skulpture.

⁶ U replikaciji studije Kalicka i sar. (1998) Shackelford i Larsen (1999) su dobili nekoliko značajnih, mada prilično niskih, koeficijenata između facijalne atraktivnosti i zdravlja. Na primer, kod žena je jedino učestanost

Slične je težine i prigovor da deskripcija polnih razlika na kojima sociobiolozi zasnivaju svoje interpretacije nema solidnu empirijsku osnovu. Stevens, Owens i Shaefer (1990), na primer, ne nalaze podršku hipotezi o 'razmeni' fizičke atraktivnosti za obrazovanje na uzorku tek venčanih parova.⁷ Small (1992), s druge strane, navodi da žene u raznim kulturama, uključujući zapadnu, pokazuju mnogo veći stepen slobode u seksualnom ponašanju nego što većina konvencionalnih teorija dozvoljava, te da se predstava o ženama kao 'pjunima' u muškoj reproduktivnoj kompeticiji mora odbaciti. Konačno, treba spomenuti i optužbu na račun sociobiologa da zastupaju seksističku ideologiju (na primer, Travis i Yeager, 1991).

Osnovne hipoteze i nalazi na kojima se zasniva sociobiološka teza su već navedeni. Zato će sada biti navedeni argumenti koji se koriste da bi se opovrgla socio-strukturalna interpretacija, kao i nalazi koji dolaze iz drugih istraživačkih programa i paradigmi. Osnovni argument protiv socio-strukturalne interpretacije kriterijuma za izbor partnera je nalaz da žene višeg socijalno-ekonomskog statusa još više ističu važnost 'dobre finansijske perspektive' potencijalnog partnera nego žene nižih socijalnih slojeva. (Weiderman i Allgieier, 1992, Townsend, 1989, Townsend, i Levy, 1990).

Drugi argument sociobiologa protiv konstruktivista dolazi iz socijalne istorije, Prema nekim autorima, monogamija i seksualni egalitarianizam su zapravo rezultat ideologije i socijalne kontrole, koji su u zapadnoj civilizaciji postali dominantni oblici odnosa medju polovima tek krajem 12. veka, i to tek na normativnom planu (MacDonald, 1990). Osnova ovog argumenta je da je potreban priličan socijalni pritisak da bi se uspostavili monogamni, polno egalitarni odnosi, pošto 'prirodne' tendencije vode ponašanju koje je u sukobu sa takvim normama.

Iz teorije racionalnog izbora i teorija igara takođe je moguće izvesti argumente u prilog sociobiološke teze. Na primer, u prearanžiranoj situaciji u kojoj je moguće izabrati kooperativnu ili kompetitivnu strategiju u odnosu na partnera, pokazalo se da i muškarci i žene, bez obzira na *svoju* fizičku privlačnost, preferiraju interakciju sa fizički privlačnim partnerima, te da se od fizički privlačnih *očekuje* kooperacija. Međutim, fizički atraktivnije žene (ali ne i atraktivni muškarci) *koriste* radije kompetitivnu strategiju nego kooperativnu (Mulford, Orbell, Shatto i Stockard, 1998).

glavobolja bila u (negativnoj) korelaciji sa facijalnom atraktivnošću ($r=-.26$), dok kod muškaraca sa facijalnom atraktivnošću koreliraju kardiovaskularno zdravlje ($r=.30$), učestalost kijavica ($r=-.25$) i upala gla ($r=-.32$). Dodatan problem predstavlja evidencija o multidimenzionalnosti opažene fizičke atraktivnosti (Ashmore i sar., 1996), jer nije jasno sa kojom od dimenzija bi fizičko zdravlje moralo korelirati - da je neko 'sladak', 'seksi', ili 'po modi'. Dakle, sociobiološko viđenje atraktivnosti kao indirektnog znaka reproduktivnog potencijala još čeka solidniju empirijsku potvrdu.

⁷ Speed i Gangstead (1997) su došli do sličnih rezultata: percepcija potencijalnog finansijskog uspeha mladića nije u korelaciji sa njihovom 'romantičkom popularnošću'. S druge strane, i devojke i mladići koji su romantički popularni se opažaju i kao fizički atraktivni.

Sociobiolozi bi verovatno taj nalaz interpretirali u smislu da žene tretiraju svoj izgled kao vrstu kapitala, za ekstrakciju drugih potencijalnih dobiti.

Prethodni prikaz je u opštim crtama predstavio sociobiološku teoriju polnih razlika u kriterijumima za izbor partnera, i ocrtao postojeću debatu sa socio-strukturalnim teorijama u pogledu interpretacija utvrđenih empirijskih generalizacija. Svrha empirijskog dela ovog rada je da ispita polne razlike u proceni poželjnosti niza osobina potencijalnog ljubavnog partnera na Jugoslovenskom uzorku ispitanika, kao i da se analizira uticaj socijalno-ekonomskog statusa, kao varijable od centralnog značaja za alternativne teorijske interpretacije.

METOD

ISTRAŽIVANJE I ISPITANICI

Istraživanje je sprovedeno u proleće 1997. godine, kao deo vannastavnog kursa iz socijalne psihologije na Otvorenom univerzitetu u Subotici. Deo ispitanika su sami plaznici kursa, a ostatak podataka su oni sakupili zadavanjem upitnika kolegama u svojim školama, svojim prijateljima, poznanicima ili članovima porodice. Očigledno, ne radi se o slučajnom uzorku, mada je komparabilan uzorcima iz mnogih srodnih studija. Ukupno je 127 ispitanika, od kojih 74 ženskog pola. Prosečna starost ispitanika je 18.5 godina, a opseg je od 15 do 42 godine. Preovlađuju ispitanici adolescentnog uszarsta: 81% ispitanika je staro između 17 i 19 godina.

INSTRUMENT

U upitnik je, između ostalog, bila uključena lista od 60 osobina i karakteristika, a od ispitanika je traženo da na sedmostepenoj Likertovoj skali procene koliko svaku od osobina smatraju poželjnom kod potencijalnog partnera (od 1 - potpuno nevažno, nepoželjno, do 7 - najvažnije, najpoželjnije). Autori liste osobina su polaznici kursa. Uputstvo je glasilo:

U ovom delu je prikazan niz osobina i karakteristika koje se mogu smatrati više ili manje poželjnim. Vaš je zadatak da navedete koliko smatrate svaku od navedenih osobina poželjnom ili nepoželjnom kod potencijalnog partnera. Drugim rečima, označite koliko je važno da određenu osobinu poseduje partner sa kojim biste započeli trajniju vezu ili brak.

Upitnik je sadržao i niz pitanja u vezi osnovnih socio-demografskih pokazatelja (starost, pol, obrazovanje roditelja).

REZULTATI

Prosečni stepeni procenjene poželjnosti navedenih osobina, za ceo uzorak i posebno za muški i žnski pol, prikazani su u Tabeli 1. Prvo, treba obratiti pažnju na rezultate za ceo uzorak. Kao najpoželjnije ocenjenu su, na primer, osobine iskrenosti, vernosti, nežnosti, strastvenosti, komunikativnosti, pouzdanosti, zrelosti, inteligencije. Među osobine ocenjene kao od osrednje važnosti, ili neodređene poželjnosti (vrednosti između 3 i 5), spadaju, na primer, hrabrost, elegancija, atraktivnost, vitkost, talenat za sport, snaga, štedljivost, dominantnost. Među najnepoželjnije osobine spadaju uobraženost, sebičnost, nesigurnost, agresivnost, zatvorenost, puniji stas, stidljivost. U pogledu ovog generalnog rangovanja karakteristika potencijalnog partnera, postoji izraženo *slaganje* među polovima.

Kao što test značajnosti polnih razlika pokazuje, značajne razlike ipak postoje u priličnom broju osobina. Najveće razlike ($p < .01$) odnose se na poželjnost vitkosti, snage, plašljivosti, samosažaljenja, krhkosti, agresivnosti, i lepote. Sve ove osobine muškarci su ocenili kao poželjnije odnosno manje nepoželjne, osim snage koju žene ocenjuju relativno pozitivnije. Dakle, ovi rezultati pokazuju da muškarcima manji problem predstavljaju negativne karakterne osobine (većina navedenih osobina), dok lepoti partnerke pridaju veću važnost nego žene.

Tabela 1 ovde

Među nešto manje izražene razlike, ali još uvek statistički značajne ($p < .10$) spadaju sledeće osobine koje žene pozitivnije (ili manje negativno) vrednuju: ozbiljnost, samopouzdanje, obrazovanost, iskrenost, preduzimljivost, samostalnost. Dakle, osobine koje prilično jasno ukazuju na (potencijalnu) sposobnost kontrole nad resursima (iskrenost ukazuje na mogućnost pouzdanja u deobu resursa). Muškarci ovde pozitivnije ocenjuju fizičku privlačnost, atraktivnost, dobar ukus u odevanju, dobar izgled, i jednu osobinu koja se ne odnosi na izgled - nesigurnost. Vredi obratiti pažnju i na nekoliko osobina gde su polne razlike na granici statističke značajnosti. To su sposobnost da zaradi i puniji stas (pozitivnije vrednovana od strane žena), i štedljivost i sebičnost (pozitivnije vrednovana od muškaraca). Ovo dodatno ukazuje na pozitivnije vrednovanje materijalne sigurnosti od strane žena, kao i spremnosti da se deli, što je ilustrovano negativnijim stavom žena prema štedljivosti i sebičnosti potencijalnog partnera, te na manju važnost 'savršenog' izgleda.

Na istim podacima je urađena i diskriminativna analiza (stepwise metod) koja takođe potvrđuje postojanje polnih razlika ($R_c = .76$, $X^2 = 99.87$, $df = 7$, $p < .0001$). Tabela 2 pokazuje osnovne rezultate.

Tabela 2 ovde

Razlici između grupa doprinosi prvenstveno pozitivnije vrednovanje agresivnosti, vitkosti, plašljivosti i lepote od strane muškaraca, i pozitivnije vrednovanje snage, iskrenosti i posedovanja novca, od strane žena. Struktura diskriminativne funkcije nije prikazana, ali pruža jednake informacije kao i analiza polnih razlika na pojedinačnim ajtemima.

ULOGA SOCIJALNO-EKONOMSKOG STATUSA I UZRASTA

Od posebnog je značaja za komparaciju sociobioloških i socio-strukturalnih hipoteza ispitati i mogući uticaj drugih varijabli na opservirane polne razlike. U Tabela 3 prikazani su koeficijenti korelacije između poželjnosti osobina, socijalno-ekonomskog statusa (merenog obrazovnim statusom roditelja sa višim stepenom) i starosti. Na celokupnom uzorku, SES je u korelaciji sa procenjenom poželjnošću obrazovanosti ($r=.20$, $p<.05$), pričljivosti ($r=.19$, $p<.05$) i interesantne profesije partnera ($r=.25$, $p<.01$). Na celokupnom uzorku, poželjnost vitkosti opada sa uzrastom ($r=-.21$, $p<.05$). Međutim, rezultati za celokupan uzorak zapravo skrivaju činjenicu da ni jedan od tih koeficijenata nije značajan na oba poduzorka.

Tabela 3 ovde

Kod žena, SES je u pozitivnoj korelaciji sa procenjenom poželjnošću obrazovanosti, strastvenosti, interesantne profesije, i pričljivosti. Kod muškaraca, SES je samo u korelaciji (negativnoj) sa važnošću pridatoj ukusu u odevanju. Na ženskom uzorku, sa uzrastom opada poželjnost partnerove vitkosti, snage i atraktivnosti, i nepoželjnost stidljivosti, dok muškarci sa uzrastom povećan značaj pridaju ozbiljnosti partnerke.

DISKUSIJA

Kao i u drugim studijama (e.g., Buss, 1987, Goodwin, 1990), i ovde se pokazalo da su razlike među polovima minimalne ili nepostojeće što se tiče apsolutne poželjnosti osobina. Najpozitivnije su ocenjene osobine kao što su vernost, iskrenost, pouzdanost, komunikativnost, inteligencija. Dakle, radi se generalno osobinama koje su od značaja za dobro interpersonalno funkcionisanje. U skladu s time, karakteristike sa suprotnim implikacijama za interpersonalno funkcionisanje su ocenjene kao najnepoželjnije. U glavnom se radi o negativnim karakternim crtama, kao što su uobraženost, sebičnost, nesigurnost, agresivnost, zatvorenost, stidljivost.

Veoma slične rezultate za preferencije u pogledu kojih postoji izražen konsenzus su dobili i Buss i Barnes (1986). Oni su formulisali dve *ad hoc* objašnjenja takvih rezultata. Po sociološkoj hipotezi, osobine poput tih mogu služiti kao znaci koji ukazuju na potencijalno zadovoljstvo partnerskim odnosom i verovatnoću opstanka braka ili veze. Prema drugoj, evolucionoj hipotezi, koja ne protivreči prvoj, takve i srodne osobine ukazuju na *reproduktivno* investiranje potencijalnog partnera (pri čemu reproduktivno investiranje uključuje roditeljsko investiranje; Trivers, 1972). Dakle, osobine poput vernosti, iskrenosti, pouzdanosti, ili inteligencije, ukazuju na opštu spremnost potencijalnog partnera da investira u potomstvo, što daje evolucionu logiku konsenzusu u pogledu tih preferencija.

Interesantno je da su mnoge karakteristike od posebnog teorijskog značaja za ovaj rad ocenjene kao umereno poželjne ili čak neutralne. Tu spadaju osobine kao što su, na primer, hrabrost, elegancija, atraktivnost, vitkost, talenat za sport, snaga, štedljivost, dominantnost. Karakteristike fizičke privlačnosti, atraktivnosti i dobrog izgleda su ocenjene umereno pozitivno od oba pola, što je u skladu sa rezultatima dobijenim u drugim kulturama (Buss i Barnes, 1986, Buss, 1989, Speed i Gangstead, 1997).

Osobine u pogledu čije poželjnosti postoje značajne polne razlike se mogu grupisati u nekoliko kategorija. Jednu čini niz negativnih karakternih crta, uključujući plašljivost, nesigurnost, samosažaljenje, i agresivnost. Iako ispitanici oba pola negativno vrednuju te osobine, naši nalazi pokazuju da muškarcima takve osobine manje smetaju kod potencijalnih partnerki. To bi moglo da znači da muškarci manji značaj pridaju negativnim posledicama tih osobina na interpersonalni odnos, nego potencijalnim pozitivnim efektima drugih osobina (recimo izgleda partnerke). Medjutim, sa stanovišta evolucione teorije, negativniji stav ispitanica prema plašljivosti, nesigurnosti, krhkosti i samosažaljenju partnera, tj. osobinama suprotnim od tradicionalno shvaćene maskuliniteti, govori o njihovoj anticipaciji neuspeha takvog partnera u socijalnoj kompeticiji. Njihov negativniji stav prema agresivnosti bi se mogao interpretirati, s jedne strane, kao negativan stav prema osobini koja bi mogla interferirati sa obezbeđivanjem i posebno deobom resursa, ali, što je još verovatnije, izraz samosvesti *fizički* slabijeg pola.

U pogledu spremnosti da se dele resursi, interesanto je su i sebičnost i štedljivost manje negativno ocenjene od strane muškaraca.

U drugu kategoriju bi se mogle svrstati osobine poput ozbiljnosti, samopouzdanja, preduzimljivosti, i samostalnosti. Te osobine, koje prilično nedvosmisleno ukazuju na barem potencijalnu sposobnost obezbeđivanja resursa i potencijalni uspeh u socijalnoj kompeticiji, ispitanice su ocenile značajno pozitivnije nego ispitanici. Još direktnije o tome govori pozitivnije vrednovanje osobina obrazovanosti i sposobnosti zarade, od strane ispitanica. Ovim rezultatom replicirani su nalazi mnogobrojnih studija sprovedenih u raznim kulturama (e.g., Buss i Barnes, 1990).

Sledeću kategoriju čine karakteristike kao što su fizička privlačnost, vitkost,⁸ puniji stas, atraktivnost, dobar ukus u odevanju, dobar izgled i lepota. Sve ove osobine ukazuju na fizičku privlačnost, i značajno pozitivnije su ocenjene od muškaraca (izuzev osobine puniji stas, koji manje negativno ocenjuju ispitanice). Ovim rezultatom, dakle, potvrđuje se i polna specifičnost u vrednovanju fizičkog izgleda: muškarci tome pridaju veću važnost nego žene (e.g., Buss, 1989, Smith i sar., 1990). Donekle bi se moglo tvrditi da je hipoteza o 'ženskom izboru' potvrđena manje direktno, jer značajnih razlika nema u pogledu osobina kao što su posedovanje novca ili automobila, niti ambicioznosti i dominantnosti, iako mnoge studije izveštavaju o polnim razlikama upravo u pogledu poslednje dve karakteristike (cf. Buss, 1987).

Pozitivnije vrednovanje snage od strane ispitanica je donekle višeznačno. Moglo bi da se odnosi na fizičku snagu te da se interpretira kao pridavanje značaja fizičkoj atraktivnosti iz ženskog ugla. Takođe, moguća je i interpretacija i smislu snage kao karakterne osobine. Ipak, u oba smisla snaga može biti korisna osobina u socijalnoj kompeticiji. S druge strane, radi se o tradicionalno maskulinoj karakteristici, te je razumljivo manje pozitivna ocena od strane muškog dela ispitanika.

Pozitivnije vrednovanje iskrenosti od strane ispitanica, zajedno sa već diskutovanim generalno određenijem stavu prema karakternim osobinama, govori ne samo o skrbi da se izabere partner u kojeg se može pouzdati, nego i uopšte o većem značaju pridatom interpersonalnom odnosu i osobinama ličnosti partnera, nego u slučaju muškaraca (o takvim rezultatima izveštavaju Smith i sar., 1990, Botwin i sar., 1997, Shaffer i Bazzini, 1997). Ovaj generalni nalaz se može interpretirati u prilog sociobiološke teze, ali je u skladu i sa teorijom polnih uloga Parsonovskog strukturalnog funkcionalizma, prema kome je jedna od osnovnih funkcija žena u društvu briga za emocionalne, interpersonalne potrebe muškaraca.

U svrhu provere hipoteze o funkcionalnosti izbora partnera sa stanovišta podređenog socijalno-ekonomskog položaja žena, ispitane su polne razlike u povezanosti SES-a i procenjene poželjnosti osobina partnera. SES generalno ne korelira sa procenjenom poželjnošću osobina. Na ženskom uzorku, relativno niski značajni pozitivni koeficijenti su dobijeni za obrazovanost, strastvenost, interesantnu profesiju, i pričljivost. U meri u kojoj obrazovanje i interesantna profesija govore o (potencijalnom) socijalnom statusu, ovaj nalaz govori protiv socio-strukturalnih teorija, a u prilog sociobiološke teze. Naravno, socio-strukturalna hipoteza se može braniti pozivanjem na ulogu seksističke i patrijarhalne ideologije. Takvo kulturno nasleđe, moguće je, utiče na preferencije u pogledu izbora partnera bez obzira na aktuelni socijalni položaj.

⁸ Smith i sar. (1990) na primer, povezuju isticanje poželjnosti vitkosti potencijalnih partnerki sa prevalencijom poremećaja ishrane kod žena.

U svakom slučaju, radi se barem o tendenciji ka statusnoj homogamiji (možda više kulturnoj nego ekonomskoj, vidi Kalmijn, 1994), ako ne o izboru partnera kao sredstvu za uspinjanje na lestvama društvene hijerarhije. Sa stanovišta analiziranih teorije nije jasno zašto sa socijalnim statusom ispitanica raste i vrednovanje strastvenosti i pričljivosti. Moguće jeda se radi o većoj zahtevnosti uopšte. Negativna (jedina značajna na uzorku muškaraca) korelacija između SES i važnosti pridate ukusu u odevanju partnerke takođe je nejasne teorijske relevantnosti. Moguće je da 'ukusno odevanje' kao simbol statusa ima veći značaj u nižim slojevima, što bi bilo u skladu sa sociološkim analizama mode.

Iako sociobiolozi tvrde da godine nemaju veze sa značajem izgleda za doživljaj poželjnosti partnera,⁹ ovde je dobijeno nekoliko značajnih korelacija. Na uzorku ispitanica, sa uzrastom opada poželjnost partnerove vitkosti, snage i atraktivnosti, i nepoželjnost stidljivosti. Dakle, ovo može da znači određenu utehu za manje fizički atraktivne muškarce, ukoliko imaju strpljenja. Kod muškog dela uzorka, sa uzrastom se povećan značaj pridaje ozbiljnosti partnerke. Izgleda da sa godinama i muškarci uviđaju značaj karakternih osobina partnerke, iako su u tome generalno 'tolerantni'. No, treba imati u vidu izrazitu uzrasnu ograničenost našeg uzorka pri intepretaciji ovih rezultata.

ZAKLJUČCI

Hipoteza postavljena na osnovu sociobiološke teorije izbora partnera je dobila podršku: rezultati ukazuju na pozitivnije vrednovanje materijalne perspektive i sigurnosti potencijalnog partnera, a u izvesnoj meri i spremnosti da se resursi dele, od strane žena, kao i na pridavanje veće važnosti fizičkoj atraktivnosti potencijalne partnerke od strane muškaraca. Hipoteza izvedena iz socio-strukturalnih teorija da sa boljim položajem u socijalnoj strukturi žene treba da manji značaj pridaju materijalnoj perspektivi potencijalnog partnera nije potvrđena. Štaviše, rezultati govore donekle protiv te pretpostavke. Interesantan poseban nalaz ove studije, koji nije impliciran analiziranim teorijama, je da muškarci generalno manji značaj pridaju negativnim karakternim crtama potencijalne partnerke. Međutim, ako se stave na stranu teorijski preterano pristrasne interpretacije, naši nalazi govore u prilog polne *sličnosti* u kriterijumima za izbor ljubavnog partnera.¹⁰ I žene i muškarci teže maksimizaciji i po dimenziji atraktivnosti, i statusa, i osobina ličnosti (Shaffer i Bazzini, 1997).

Što se tiče ograničenja i implikacija ovog istraživanja, najvažnije je spomenuti nereprezentativan uzorak, sa relativno selekcionisanim ispitanicima po socijalno-ekonomskom statusu, i posebno po starosti. Verovatno je i samoselekcija ispitanika uticala na kulturnu specifičnoast uzorka. Zbog toga je rezultate potrebno prihvatiti sa dozom skepticizma. Pored

⁹ Recimo, Plejboj nema potrebe da štampa posenbo izdanje za sredovečne čitaoce/gledaoce (Symons, 1995).

¹⁰ Kao i mnoge druge studije polnih razlika uopšte, koje bi, kako sugerira Connell (1987) trebalo radije zvati 'studije polnih sličnosti'.

reprezentativnijeg uzorka, buduće studije bi trebale dodatnu pažnju posvetiti indikatorima fizičke atraktivnosti u percepciji žena.

LITERATURA

- Alcock, J. (1975). *Animal Behavior: An Evolutionary Approach*. Sunderland, Mass.: Sinauer.
- Armstrong, P. i H. Armstrong (1985). *Feminist Marxism or Marxist Feminism*. Toronto: Garamond.
- Ashmore, R.D., Solomon, M. R. i Longo, L. C. (1996). Thinking About Fashion Models' Looks: A Multidimensional Approach to the Structure of Perceived Physical Attractiveness. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22 , 1083-1104.
- Borkenau, P. (1993). Reicher Mann und schone Frau? Zwei Studien zu Geschlechtsunterschieden in der Partnerpräferenz. *Zeitschrift fur Sozial Psychologie*, 24, 4, 289-297.
- Botwin, M. D., Buss, D.M. i Shackelford, T. K. (1997). Personality and Mate Preferences: Five Factors in Mate Selection and Marital Satisfaction. *Journal of Personality*, 65, 1, 107-136.
- Buss, D. M. (1987). Mate selection criteria: An evolutionary perspective. In: Crawford, C., M. Smith i D. Krebs (Eds.). *Sociobiology and Psychology: Ideas, Issues and Applications* (str. 335-351). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Buss, D. M. (1989). Sex differences in human mate preferences: Evolutionary hypotheses tested in 37 cultures. *Behavioral and Brain Sciences*, 12, 1-49.
- Buss, D. M. (1994). *The Evolution of Desire*. New York: Basic Books.
- Buss, D. M. (1998). Psychological Sex Differences: Origins Through Sexual Selection. U: Clinchy, B. M. i J. K. Norem (Eds.). *The Gender and Psychology Reader* (str. 228-235). New York: New York University Press.
- Buss, D. M. i Barnes, M. (1986). Preferences in Human Mate Selection. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 559-570.
- Buss, D. M. i Barnes, M. (1990). International preferences in selecting mates: A study of 37 cultures. *Journal of Cross-Cultural psychology*, 21, 5-47.
- Connell, R. W. (1987). *Gender and Power: Society, the person and sexual politics*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Cook, K. S. (1991). The Microfoundations of Social Structure: An Exchange Perspective. Str. 29-45. U: J. Huber (Ed.). *Micro-Macro Linkages in Sociology*. Newbury Park, CA: Sage.
- Darwin, C. (1871). *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex*. London: Murray.
- Elder, G. H. (1969). Appearance and education in marriage mobility. *American sociological Review*, 34, 519-533.
- Fallon, A. (1990). Culture in the Mirror: Sociocultural Determinants of Body Image. U: T. F. Cash i T. Pruzinsky (Eds.), *Body Images* (str. 80-109). New York: Guilford Press.

- Feingold, A. (1990). Gender differences in effects of physical attractiveness on romantic attraction: A comparison across five research paradigms. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 981-993.
- Fisher, R. A. (1930). *The genetical theory of natural selection*. Oxford: Clarendon Press.
- Fox, B. (1988). Conceptualizing "Patriarchy". *Canadian Review of Sociology and Anthropology*, 25, 163-182.
- Gladue, B. A. (1992). Evolutionary Controversy and Psychobiology. In: A. Somit i S. A. Peterson (Eds.). *The Dynamics of Evolution: The Punctuated Equilibrium Debate in the Natural and Social Sciences* (Str. 235-247). Ithaca: Cornell University Press.
- Goodwin, R. (1990). Sex Differences among Partner Preferences: Are the Sexes Really Very Similar? *Sex Roles*, 23, 501-513.
- Greenlees, I. A. i McGrew, W. C. (1994). Sex and Age Differences in Preferences and Tactics of Mate Attraction: Analysis of Published Advertisements. *Ethology and Sociobiology*, 15, 2, 59-72.
- Hamermesh, D. S. i Biddle, J. E. (1994). Beauty and the Labor Market. *American Economic Review*, 84, 1174-1194.
- Holter, O. G (1990). Kjaerlighet i forvandling: "Noen som passer for meg" 1973 1985. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 31, 2, 125-146. Rezime na Engleskom.
- Hooks, B. L. i Green, P. A. (1993). Cultivating Male Allies: A Focus on Primate Females, including Homo Sapiens. *Human Nature*, 4, 1, 81-107.
- Jackson, L. A. (1992). *Physical Appearance and Gender: Sociobiological and Sociocultural Perspectives*. Albany: State University of New York Press.
- Jones, D. (1995). Sexual selection, physical attractiveness, and facial neoteny: Cross-cultural evidence and implications. *Current Anthropology*, 36, 723-748.
- Kalick, M. S., Zebrowitz, L. A., Langlois, J. H. i Rosen, A. J. (1998). Does Human Facial Attractiveness Honestly Advertise Health? Longitudinal Data on an Evolutionary Question. *Psychological Science*, 9, 8-13.
- Kalmijn, M. (1994). Assortative Mating by Cultural and Economic Occupational Status. *American Journal of Sociology*, 100, 2, 422-452.
- MacDonald, K. (1990). Mechanisms of Sexual Egalitarianism in Western Europe. *Ethology and Sociobiology*; 11, 3, 195-237.
- Mulford, M., Orbell, J., Shato, C. i Stockard, J. (1998). Physical attractiveness, opportunity, and success in everyday exchange. *American Journal of Sociology*, 103, 1565-1592.
- Prather, Jane E. (1990). "It's Just as Easy to Marry a Rich Man as a Poor One!" Students' Accounts of Parental Messages about Marital Partners. *Mid American Review of Sociology*, 14, 151-162.
- Shackleford, T. K. i Larsen, R. J. (1999). Facial Attractiveness and Physical Health. *Evolution and Human Behavior*, 20, 71-76.
- Shaffer, R. D i Bazzini, D. G. (1997). What do you look for in a prospective date? Reexamining the preferences of men and women who differ in self-monitoring propensities. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 605-616.

- Small, M. F. (1992). The Evolution of Female Sexuality and Mate Selection in Humans. *Human Nature*, 3, 2, 133-156.
- Smith, J. E., Waldorf, V. A. i Trembath, D. L. (1990). "Single White Male Looking for Thin, Very Attractive..." *Sex Roles*, 23, 675-685.
- Snyder, M. i Simpson, J. A. (1984). Self-monitoring and dating relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47, 1281- 1291.
- Speed, A. i Gangstead, S. W. (1997). Romantic Popularity and Mate Preferences: A Peer-Nomination Study. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 928-936.
- Stevens, G., Owens, D. i Schaefer, E. C. (1990). Education and Attractiveness in Marriage Choices. *Social Psychology Quarterly*, 53, 1, 62-70.
- Symons, D. (1979). *The evolution of human sexuality*. New York: Oxford University Press.
- Symons, D. (1995). Beauty Is in the Adaptations of the Beholder: The Evolutionary Psychology of Human Female Sexual Attractiveness. U: Abramson, P. R. i Pinkerton, S. D. (Eds.). *Sexual Nature - Sexual Culture* (str. 80-118). Chicago: University of Chicago Press.
- Thiessen, D. i Ross, M. (1990). The use of a sociobiological questionnaire (SQ) for the assessment of sexual dimorphism. Special Issue: Molecular ethology. *Behavior Genetics*, 20, 297-305.
- Townsend, J. M. (1989). Mate Selection Criteria: A Pilot Study. *Ethology and Sociobiology*, 10, 4, 241-253.
- Townsend, J. M. i Levy, G. D. (1990). Effects of Potential Partners' Physical Attractiveness and Socioeconomic Status on Sexuality and Partner Selection. *Archives of Sexual Behavior*, 19, 2, 149-164.
- Travis, C. B. i Yeager, C. P. (1991). Sexual selection, parental investment, and sexism. *Journal of Social Issues*, 47, 117-129.
- Trivers, R. L. (1972). Parental investment and sexual selection. In: B. Campbell (Ed.), *Sexual selection and the descent of man: 1871-1971*. Chicago: Aldine.
- Wiederman, M. W. (1993). Evolved Gender Differences in Mate Preferences: Evidence from Personal Advertisements. *Ethology and Sociobiology*, 14, 5, 331-352.
- Wiederman, M. W. i Allgeier, E. R. (1992). Gender Differences in Mate Selection Criteria: Sociobiological or Socioeconomic Explanation? *Ethology and Sociobiology*, 13, 2, 115-124.

Tabela 1 Aritmetičke sredine procenjene poželjnosti osobina za ceo uzorak i posebno po polovima.

Osobine*	Ceo uzorak	SD	Muškarci	Žene	Značajnost razlike
Ozbiljnost	4.75	1.35	4.40	4.99	p<.05
Pouzdanost	5.79	.98	5.79	5.78	
Vernost	6.29	.89	6.23	6.32	
Komunikativnost	5.79	.92	5.83	5.77	
Sigurnost, samopouzdanje	5.66	1.00	5.48	5.78	p<.10
Fizička privlačnost	5.29	1.11	5.50	5.14	p<.10
Temperamentnost	4.70	1.46	4.92	4.54	
Zabavnost, zanimljivost	5.70	.98	5.71	5.69	
Duhovitost	5.40	1.10	5.35	5.43	
Obrazovanost	5.20	1.15	4.98	5.35	p<.10
Ambicioznost	5.17	1.33	5.02	5.28	
Inteligentnost	5.52	1.32	5.38	5.62	
Razmaženost	2.13	1.65	2.25	2.05	
Urednost	5.51	1.18	5.50	5.51	
Ljubav prema deci	5.68	1.26	5.77	5.62	
Uspešnost u poslu	5.06	1.24	5.06	5.07	
Popularnost	3.64	1.59	3.87	3.49	
Iskrenost	6.34	1.03	6.08	6.53	p<.05
Vrednoća, marljivost	5.32	1.11	5.33	5.31	
Vitkost	4.17	1.54	4.87	3.69	p<.0001
Snaga	3.95	1.58	3.42	4.32	p<.001
Puniji stas	2.53	1.35	2.31	2.69	p=.12
Uobraženost	1.56	1.18	1.75	1.42	
Plašljivost	1.89	1.16	2.29	1.61	p<.001
Nesigurnost	1.75	1.00	1.92	1.62	p<.10
Samosažaljenje	2.02	1.54	2.56	1.65	p<.001
Nežnost	5.90	1.23	5.98	5.84	
Strastvenost	5.79	1.13	5.87	5.74	
Atraktivnost	4.82	1.40	5.12	4.61	p<.05
Elegancija	4.93	1.38	5.08	4.82	
Krhkost	2.64	1.44	3.04	2.36	p<.01
Ljubomornost	2.79	1.59	2.90	2.70	
Agresivnost	1.99	1.35	2.73	1.49	p<.0001
Sebičnost	1.70	1.36	1.94	1.54	p=.11
Dobar ukus u odevanju	5.06	1.35	5.29	4.89	p=.10
Pričljivost	4.66	1.60	4.69	4.64	

Nastavlja se.

Tabela 1 Nastavak.

Osobine*	Ce o uzorak	SD	Muškarci	Žene	Značajnost razlike
Zatvorenost	2.18	1.57	2.29	2.11	
Društvenost	5.46	1.12	5.54	5.41	
Hrabrost	5.02	1.33	4.98	5.05	
Pažljivost	5.78	1.09	5.80	5.77	
Ljubaznost	5.52	1.00	5.60	5.46	
Lepo vaspitanje	5.34	1.32	5.26	5.39	
Dominantnost	3.90	1.54	3.92	3.89	
Da dobro izgleda	5.02	1.33	5.34	4.81	p<.05
Sposobnost	5.48	1.15	5.42	5.53	
Preduzimljivost	5.19	1.21	4.92	5.36	p<.05
Zrelost	5.60	1.24	5.44	5.70	
Sposobnost da zaradi	5.31	1.37	5.08	5.47	p=.12*
Mladost	5.10	1.50	5.00	5.16	
Samostalnost	5.28	1.54	4.92	5.53	p<.05
Popularnost kod suprotnog pola	3.52	1.61	3.70	3.41	
Štedljivost	3.94	1.58	4.22	3.76	p=11
Interesantno zanimanje, profesija	3.73	1.43	3.84	3.65	
Umetnički talenat	3.48	1.41	3.50	3.46	
Talenat za sport	4.09	1.38	4.00	4.15	
Da ima novca	3.88	1.64	3.82	3.92	
Da ima automobil	3.64	1.55	3.54	3.70	
Stidljivost	2.61	1.55	2.84	2.46	
Lepota	5.19	1.29	5.60	4.92	p<.01
Optimizam	5.42	1.37	5.52	5.35	

*Poželjnost je procenjavana na sedmostepenoj skali (1- nepoželjno, 7 - veoma poželjno).

Tabela 2 Rezultati stepwise diskriminativne analize. Koeficijent kanoničke korelacije $R_c=.76$ ($X^2=99.87$, $df=7$, $p<.0001$). Centroidi grupa: Muškarci=1.41, Žene=-.95.

Varijable	Wilksova Lambda	Značajnost	Standardizovani kanonički diskriminantni koeficijent
Agresivnost	.80	.0000	.43
Vitkost	.68	.0000	.86
Snaga	.54	.0000	-.66
Plašljivost	.49	.0000	.45
Iskrenost	.46	.0000	-.35
Da ima novca	.45	.0000	-.39
Lepota	.42	.0000	.34

Tabela 3 Korelacije između preferiranih karakteristika i socijalno-ekonomskog status (SES) i starosti, za ceo uzorak i posebno po polovima

	SES	Starost	SES		Starost	
	Ceo uzorak		Žene	Muškarci	Žene	Muškarci
Ozbiljnost						.30*
Obrazovanost	.20*		.36**			
Vitkost		-.21*			-.30**	
Snaga					-.29*	
Strastvenost			.33**			
Atraktivnost					-.23*	
Ukus u odevanju				-.30*		
Pričljivost	.19*		.27*			
Interesantna profesija	.25**		.33**			
Stidljivost					.30**	

Primedba: **p<.01, *p<.05, dvostrani test.